

DE RECOLLETTEN IN GENT

Op 22 november 1925 was er een groot jubelfeest bij de Recolletten ter gelegenheid van de 700e verjaring van hun vestiging in Gent. Het is dus nu 775 jaar geleden dat deze kloosterorde (ook gekend als Minderbroeders, Franciscanen, Freemineuren) zich in Gent kwam vestigen. Zoals de meeste kloosterorden heeft zij een bewogen geschiedenis gekend en meer daarover komen wij te weten in de artikels die Pierre Kluyskens 27 jaar geleden schreef.

Wij publiceren ze hier graag, zoals gewoonlijk, met de vriendelijke toestemming van de familie Kluyskens.

Vorige maand heeft de Recollettenbrug vlak bij het gerechtshof andermaal een beurt gekregen nadat zij verleden jaar aardig werd verbreed zodat de totale breedte van de rijweg toen op 10 m kon worden gebracht.

Van draaibrug, die zij tot voor enkele jaren was, is de Recollettenbrug aldus een vaste houten brug geworden zoals zij het eens, tot 1369, was geweest. Toen werd zij herbouwd in steen; twee eeuwen later werd zij opnieuw verbouwd, in steen, met drie bogen, nog tamelijk smal, te oordelen naar een prent van 1750, kort voordat zij eens te meer werd afgebroken en vervangen door een houten draaibrug opdat de schepen komende van de Brugse vaart langs de Coupure, de oude aanlegplaats aan de Graslei zouden kunnen vervoegen.

Heel wat Gentenaren, oudere en jongere, zullen zich wellicht nogmaals hebben afgevraagd waarom deze brug de Recollettenbrug en waarom het eindje lopen tussen de brug en de Lindenlei de Recollettenlei heten, als wanneer de Paters Recolletten hun klooster en kerk op de Oude Houtlei hebben, rechtover de Bestormstraat en de voormalige "Residentie" van de Jezuïeten.

De minderbroeder Adolphus Van Puymbroeck die op het einde van de vorige eeuw "Enige bladzijden uit de geschiedenis van het voormalig Franciscanerklooster te Gent" uitgaf, had deze vragen wel enigszins voorzien toen hij in het voorwoord van zijn werk schreef: "Nog een eeuw en slechts de geschiedschrijver zal nog weten dat daar waar heden het Gerechtshof trotsch zijne muren verheft weleer een Franciscanerklooster stond: dat die grond geheiligd is door de asch van menige afgestorvenen der adellijke familiën van Gent, door de stoffelijke overblijfselen van zoovele kloosterlingen, die er nacht en dag door gebeden en boetplegingen den zegen des Almachtigen afsmeekten".

Het ligt schrijver blijkbaar zwaar op de maag, want na een vol boek te hebben geschreven kan hij het nog steeds niet verkroppen dat men het Gerechtshof op de plaats van het voormalige klooster heeft opgetrokken en vooral niet dat het standbeeld van Metdepenningen er werd onthuld: "Daar – onder den voetzuil van Metdepenningens standbeeld – rust de stof van duizenden menschen, wereldlijken en priesters, machtigen en burgers, meesters en onderdanen; een

dag – de dag van den opstand der doden – een dag zal komen op denwelken de aldaar begravenen de muren van het Gerechtshof zullen vernietigen, die in hunnen val het standbeeld van Gods vijand zullen vergruizen”!

Zeer vriendelijk is het natuurlijk niet geschreven maar meteen kennen wij toch de juiste inplanting van het voormalige Recollettenklooster, alsmede de reden waarom brug en lei de naam “Recolletten” dragen; wij zouden er nog aan toe kunnen voegen dat het huidige Koophandelsplein destijds Recollettenplein werd genoemd.

In de enkele alinea's die voorafgaan, hebben wij echter de woorden Recolletten en Franciscanen gebruikt; volledigheidshalve moeten wij er nog een derde naam aan vasthaken: Minderbroeders. Is het allemaal koek van dezelfde deeg? De woorden worden wel meer door elkaar gebruikt omdat Franciscanen en Recolletten beiden volgelingen zijn van de Heilige Franciscus van Assisi; de Franciscanen en de Recolletten, noemt men ook minderbroeders, frères mineurs, fraters minores, naam die oorspronkelijk uit nederheid door de discipelen van Franciscus werd gekozen.

Wij hebben enkele weken geleden wanneer wij het hadden over de bewogen geschiedenis van het Pand, gezegd dat de Dominicanen te Gent arriveerden nog tijdens het leven van hun stichter, de Heilige Dominicus en dat zulks grotendeels te danken was aan de graaf van Vlaanderen Ferrand van Portugal en diens echtgenote Johanna van Constantinopel.

Wij zouden het bijna letterlijk kunnen herhalen voor de Minderbroeders die zich met enkele maanden tussentijd, in Gent kwamen nederzetten op voorspraak en met de hulp van Johanna en onrechtstreeks van haar in Parijs gevangen gehouden echtgenoot.

Dominicanen en Franciscanen: in het spoor van hun stichters twee lichtpunten in een eeuw die langzaam maar zeker naar verval en verderf afgleed, ook twee totaal verschillende opvattingen van geloof, leven en Kerk, twee gans uiteenlopende oplossingen aan de problemen van de Westerse beschaving en wereld. De Dominicanen wilden redding brengen met een armada predikers van het zuiverste keraat, theologen die de geestelijken beter hun geloof zullen doen kennen, hen wijzen op hun taak en plicht: de Dominicanen namen de preekstoelen al stormerderhand, zij schoten als het ware hun gloeiende argumenten op de gelovigen af. Hun opzet was in alle landen en belangrijke centra een intellectuele elite te vormen, de stoottroepen te worden van een hervormd, strenger geloof.

De Minderbroeders hielden het bij de goedheid, bij een terugkeer tot het eenvoudige, de natuur, de nederigheid. Dominicus was de man van de geest, Franciscus van Assisi de man van het hart. De volgelingen van Dominicus hebben gezorgd voor cultuur, geest, wetenschap en orthodoxe godsdienst, de discipelen van Franciscus hebben het volk dat toen nog vrij primitief en brutaal

was een boodschap van broederlijkheid, van poëzie en van liefde gebracht. Beide opvattingen en acties vulden, al bijeen, mekaar best aan en er ontstond dan ook geen rivaliteit tussen de twee kloosterorden toen zij ongeveer op hetzelfde ogenblik te Gent hun apostolaat inzetten. Voor de Minderbroeders of Franciscanen gebeurde het in 1225, dertien jaar na de stichting van de Orde in Italië, tien jaar nadat Innocentius III deze stichting had goedgekeurd.

Hun overkomst naar Gent, vurig gewenst door Johanna op aanraden van haar raadgever en vertrouwensman de Heer van Materen, werd toegestaan door de nog steeds in gevangenschap verkerende Graaf Ferrand die op zijn beurt gehoor had gegeven aan de pleidooien van de Heer van Materen.

Zoals voor de Predikheren waren de eerste jaren zeer lastig voor de uit Frankrijk komende Minderbroeders: zij wilden onmiddellijk starten met hun apostolaat doch zij konden enkel op de materiële en morele steun rekenen van de gravin en van een paar welstellende burgers. Zij namen dan ook een eerste, nederige intrek in een gebouw van de Houtlei, bij Poortakker, hen waarschijnlijk door gravin Johanna geschonken.

Het enige dat wij met zekerheid over deze eerste jaren weten is dat in 1226, Walter de Marvis, bisschop van Doornik, hen oorlof gaf de heilige mis te lezen in hun huis, omdat uit de brieven van de Apostolische Stoel die hij mocht doornemen, gebleken was dat de Minderbroeders overal waar zij zich vestigden, de goddelijke dienst mochten doen.

Het was een vooral dan op materieel vlak, niet te onderschatten voorrecht dat in normale omstandigheden een algemeen protest van de Gentse pastoors en van de abt van Sint-Pieters had moeten uitlokken. Missen en andere religieuze diensten brachten in de middeleeuwen zeer veel op en waren voor de clerus een voorname bron van inkomsten die zij dan ook zo maar niet aan de eerste de beste kloosterorde wegspeelden. Hoogstwaarschijnlijk zal de bisschop van Doornik een delegatie van de Gentse geestelijkheid hebben ontvangen en met haar naar een compromisoplossing hebben uitgekeken die de godsdienstige ijver van de volgelingen van de Heilige Franciscus armslag gaf, maar er ook voor zorgde dat geen muntstukje minder in de geldbeugel van pastoors en abt zou terechtkomen! Walter de Marvis zet het ten andere zwart op wit dat hij hun advies heeft ingewonnen en dat hij derhalve de Franciscanen toelaat mis te lezen in hun huis "iure parochiali per omnia semper salvo", d.w.z. zonder enige inbreuk op de parochiale rechten. Bijgevolg zegt de bisschop zullen de offeranden die in de kapel van de Minderbroeders onder de missen gedaan worden, hen geenszins toebehoren, maar zij zullen te goeder trouw en geheel aan de Gentse pastoors en aan de Sint-Pieters-abdij worden overhandigd.

Onze sluwe bisschop wist bij ondervinding dat de mensen zeer vergeetachtig zijn en dat de brave Broeders ook wel eens zouden kunnen vergeten de centjes over te maken aan de clerus, en hij besloot dan ook zijn vergunningsbrief met te verklaren dat hij, met het oog op een stipt naleven van de verbintenis en opdat deze niet uit het geheugen van de Broeders zou gaan, het uitdrukkelijk in zijn

brief bedong en deze met zijn persoonlijke zegel bekrachtigde!

“Wat konden de arme “schachten” pas in Gent beland er tegen inwerpen? Zij moesten zich bij deze ukase neerleggen in de hoop op betere dagen wanneer zij “groot en sterk” zouden geworden zijn en ook eens de stem zouden kunnen verheffen.

Sommige auteurs beweren dat de Franciscanen zich reeds in 1220 te Gent kwamen vestigen, een tijdlang bij Poortakker verbleven en in 1226 verhuisden naar de Ketelpoort waar zij hun intrek mochten nemen in een deel van de versterkingswerken bij de Kuipgaten, eigendom van de graven van Vlaanderen. Formele bewijzen zijn voor deze bewering nergens te vinden, ook niet voor het feit dat zij er nog hetzelfde jaar een kapel mochten optrekken; andere auteurs beweren dat het Arnold van Materen zelf zou zijn geweest die er het klooster met eigen penningen liet bouwen.

Hetgeen wel is geweten en bewezen, is het feit dat de graaf in 1256 een belangrijk stuk grond gelegen bij de Ketelpoort aan de Minderbroeders schonken dat zij in 1282 een ander stuk grond even belangrijk en gelegen bij de Veldstraat, van Gwijde van Dampierre ten geschenke kregen, zodat onze Minderbroeders op het einde van de XIIIe eeuw over een vrij grote uitgestrekt-heid grond beschikten. In elk geval voldoende om er vlak bij het centrum van de naarstige stad, kerk, klooster, kerkhof en andere gebouwen op te trekken.

In de Middeleeuwen waren er de bedelorden, de contemplatieve, werkende, actieve, predikende, onderwijzende orden en noem maar verder op. De gemene deler was een totale overgave aan het Geloof, aan de verspreiding en aan de verdediging van dat Geloof, hetgeen nochtans niet uitsloot dat alle kloosters, met eenzelfde enthousiasme de hand en nog liefst de twee handen reikten naar overheid, poorter of volksmens in de hoop dat zij ze mild zouden vullen met klinkende muntstukken. Vooral wanneer deze stukken uit de spaarpot kwamen van Johnanna en Margareta, doorbrave schepsels en schapen Gods, en van de graven van Vlaanderen die wel eens diep in hun portemonnee konden putten. Ook de Gentse schepenen hebben in deze middeleeuwse periode liefst een stuiver uit de gemeentekas gehaald of een stuk grond van de gemeenschap aan de kloosters uitgedeeld in de hoop zich op die (goedkope) manier een klapstoeltje in Sint-Pietershemel voor te behouden meteen verklaart dat de Gentse kloosters die vanaf de XIIIe eeuw in het Gentse opschoten als paddestoelen in een paardeweide, er aardig konden gedijen en floreren, zelfs al hadden alle kloosterlingen plechtig de gelofte van armoede afgelegd, en al kwamen zij af en toe, in elk geval meer dan gewenst in botsing en in conflict met de schraapzuchtige abten van Sint-Pieters.

De Minderbroeders hadden zeker geen reden tot klagen. Discipelen van Sint-Franciscus van Assisi, de voorloper van de actiegroepen voor een zuiver environment, moesten zij het in de regel stellen zonder rijkdom, zonder weelde, zonder bezit maar in de werkelijkheid kregen zij in de jaren na hun komst alhier,

zoveel grond, aalmoezen, giften enz. in hun korf, dat zij in de teerling tussen Ketelplein en Veldstraat een klooster konden op- en inrichten dat de dag van vandaag, grond en gebouwen samengerekend, ettelijke tientallen miljoenen zou vertegenwoordigen.

Gravin Johanna die de Predikheren een warm hart toedroeg, had de Franciscanen uit datzelfde warm hart zeker niet verdreven: zij had ze naar Gent ontboden en liet ze niet in de steek omdat zij inzag dat zij, net als de Dominicanen, een waarborg voor vrede en rust in het graafschap betekenden. Zij ging zelfs zover dat zij onze Minderbroeders jaarlijks in het nieuw stak. Elke broeder ontving immers van haar om het jaar, een habijt met een kap en.... een onderkleed.

Johanna had met haar hulp en gunsten een voor onze Broeders zeer gunstig precedent geschapen: na haar dood zou Margareta niet anders kunnen doen dan de ingeslagen weg voort te blijven bewandelen en toen na haar overlijden het mannelijk geslacht opnieuw het roer van het graafschap in handen nam, kon het nog moeilijk neen zeggen aan de discipelen van Franciscus, daar waar de lieve dames ja hadden gezegd met woord, met daad en met de centen, temeer daar de Minderbroeders zeer populair waren en deelden in de algemene liefde en verering van het volk voor de wonderbare, dichterlijke vriend van de nederige mensen, van de poëten, van de vogeltjes in de lucht! Zo gebeurde het dat de volksgeliefde Broeders, met of zonder de zachte druk van de bevolking op het einde van de XIIIe eeuw, dus niet zo lang na hun overkomst alhier, in het bezit waren van uitgebreide gronden en van een embryo van klooster, waaraan zij zich zeker niet bij hun komst hadden durven verwachten. De oude stadskern was immers niet bijster groot en ruim een derde was al ingenomen door kerken, kloosters, begijnhoven, lazarettten en kerkhoven. De geestelijke orden waren toen de troetelkinderen van volk en overheid: te mooi opdat het liedje lang zou duren!

Er waren op het einde van de XIVe eeuw nog geen communautaire problemen; dit wil betekenen dat de Vlamingen derhalve gedwongen waren onder mekaar te bekvechten; het chauvinisme te Gent, Ieper, Brugge enz. was toen zo geweldig dat zelfs de kloosterlingen uit deze steden mekaar in het haar vlogen. De Gentse Franciscanen hielden het bij paus Urbanus van Rome en bij Filips van Artevelde, de Franciscanen van Ieper bij Clemens van Avignon en bij Lodewijk van Male, bondgenoot van de Franse koning.

De Gentse Minderbroeders trokken mee met de gemeentenaren van Artvelde en zegenden de naar Brugge oprukkende troepen, zeggende dat zij eeuwen na de Maccabeën, als de verlossers waren van Israël uit de slavernij van Egypte (er is in de Geschiedenis nooit iets nieuw onder de zon) terwijl de Ieperse Minderbroeders de tegen de Gentenaren oprukkende gemeentenaren de zege gaven, hen verzekerden dat zij, indien zij sneuvelden, recht naar de hemel en hun vijanden recht naar de hel zouden gaan.

De Gentse Minderbroeders mochten aanvankelijk jubelen, doch het was van korte duur, en uiteindelijk leek het dat zij met Filips van Artvelde op het verkeerde paard hadden gewed. Filips moest het onderspit delven niettegenstaande alle mooie beloften zijn troepen gedaan door de Gentse Minderbroeders.

Zwaar woog het ten andere niet door; zij waren reeds volksgeliefd om hun trouw aan de leer van Franciscus, hun imago werd nu nog schoner, heerlijker toen geweten werd welke hun gehechtheid was geweest aan de zaak en aan het ideaal van Gent.

Het vertrouwen van de Gentse bevolking in de Minderbroeders moet fantastisch groot en sterk zijn geweest. De akten en documenten die de rechten, voorrechten en privilegiën van stad en inwoners bezegelden en die later zorgvuldig en veilig in het Belfort, symbool van de gemeentelijke vrijheden bewaard zouden worden, werd tot 1401 toevertrouwd aan en geborgen in het klooster van de Fraters minores. Hun vaderlandsliefde was zo groot, zij hadden o.a. ten tijde van Filips van Artvelde, zo dikwijls bewezen hoeveel zij hielden van de vrijheid en van de belangen van de stad, dat men niet aarzelde vooraleer het Belfort voltooid was en het stadhuis de nodige materiële garantie tegen diefstal bood, het klooster van de Fremineuren uit te kiezen om de kostbare oorkonden te bewaren. Het verlies van een hunner had automatisch het teloorgaan van een of meerdere voorrechten betekend, een ware ramp geweest.

Na de nederlaag van Artevelde waren de Gentse Minderbroeders voor de eerste maal in hun bestaan, angstwekkend met de hakken over de sloot geraakt. De wraak van de oude Lodewijk van Male en naderhand van de ambitieuze Filips de Stoute had ook de Gentse Minderbroeders kunnen treffen en klein krijgen doch, opzettelijk, diplomatisch of toevallig, niemand scheen zich in de hogere politieke sferen nog iets te willen herinneren van de agressieve sermoenen van de Franciscanen daags voor de strijd, tot de oprukkende en opgehitste gemeentebesturen. Zand daarover, was het ordewoord, ten einde de zo populaire Broeders niet te moeten betrekken in de politieke sancties: ook onze graven konden af en toe blijk geven van feeling en konden in crisisperiodes handig manoeuvreren, indien niet manipuleren.

De “Fremineuren” zoals men ze toen noemde, waren gelukkige Broeders naar het voorbeeld van hun stichter. Zij mochten rekenen op de genegenheid van het volk, de steun van de overheden, de milde aalmoezen van edellieden, poorters en rijke kooplui.

Men mag nog de leer van Franciscus van Assisi indachtig zijn van op de kansel armoede, nederigheid, naastenliefde en andere heerlijke deugden ophemelen, men blijft niettemin maar moeilijk onverschillig voor een mooie stuiver die

toelaat een nieuw gebouw op te trekken of de kerk met beeldhouw- of schilderwerk van een bekende artiest op te smukken.

Zo gebeurde het ook tussen Kuipgat en Veldstraat: daar rees een klooster waar men aanvankelijk de deugd van armoede en offervaardigheid beoefende, echter in een kader, in een environment die artistiek geleidelijk heerlijker en grootscher werden: de beste Gentse schilders en beeldhouwers mochten er hun mooiste gewrochten leveren, die helaas wat later door de Beeldstormers zouden worden vernield en verbrijzeld.

Kon men die prachtige en kostelijke kunstwerken, op het einde van de XVe eeuw nog laten rijmen met de geest van armoede van de stichter van de Orde? Misschien wel, omdat de kunst, hoe kostelijk ook, de weerspiegeling is van de hogere aspiraties, van het schoonheidsideaal van de mensen, maar van de ene (artistieke) weelde wijpt men zonder veel moeite naar de andere uitingen van luxe; geleidelijk bezaten de Gentse Minderbroeders links en rechts, d.i. binnen en buiten de stadsmuren, eigendom hetgeen niet helemaal in overeenstemming te brengen was met de geest en de strenge regel van de Orde.

Dat gebeurde ook elders in deze XVe eeuw toen graven, hertogen en groten der aarde het allerslechtste voorbeeld gaven, toen de leer en de tucht van de Kerk verslapten. In de Orde van de Franciscanen, ontstond onvermijdelijk een reactie tegen dergelijke misbruiken. Zij die trouw bleven aan de leer van Franciscus noemden zich de Observanten, kloosterlingen van de tucht en strenge levenswijze. De beweging ontstond in Spanje, bereikte dra de Nederlanden: wat zouden de Gentse Fremineuren doen? Zouden zij eens te meer, op het randje af, met of zonder heimwee, met de hakken over de sloot geraken?

Dominicanen en Franciscanen zijn bijna 3 eeuwen lang de troetelkinderen van de Gentse bevolking en van het Gentse stadsmagistraat geweest, al dienden zij eenzelfde geloof en godsdienst met zeer uiteenlopende middelen en argumenten. Niets is in de grond zo broos en ook zo gevaarlijk als 'n volkse, sentimentele vriendschap, liefde of eerbied, want de Tarpeïsche rots ligt vlak bij het Capitool, ook in steden waar er noch rotsen noch Capitool bestaan: liefde slaat nooit over naar onverschilligheid, wel naar haat en wraak, en in de XVIe eeuw toen de Beeldenstorm plots, zij het dan niet onverwachts over Gent neerplofte, moesten Predikheren en Minderbroeders ondervinden dat te sentimentele, te luidruchtige vrienden U niet enkel in de steek laten, maar in een handomdraai Uwe grootste vijanden worden. Al de hoedanigheden werden ineens gebreken, de giften die men zo mild had uitgedeeld werden nu misbruiken aan dewelke men brutaal een einde moest stellen.

Het kabaal was reeds begin van de XVe eeuw begonnen toen bepaalde mensen uit de stad het moeilijk konden nemen dat deze kloosterlingen van de overheid allerhande voorrechten ontvingen en o.a. vrijgesteld werden van de taks op een grote hoeveelheid bier en wijn.

De Minderbroeder Van Puymbrouck noemt zulks in zijn geschiedenis van de Fremineuren "de haat van de Satan"!

“Door de duivelsche inblazingen, aldus schrijver in zijn gezwollen taal, rezen ongelooftijke moeilijkheden tegen de Franciscanen en Dominicanen op. Spotbrieven en schimpschriften werden overal tegen hen verspreid, die zoveel te gevaarlijker en snooder waren, daar zij voortkwamen uit pennen, die alleen hadden moeten gesmeden worden om de twee orden voor te staan”!

Het is allemaal mooi gezegd en geschreven maar het verzwijgt dat er in de XVe eeuw een geweldige verslapping van de zeden, bij de zgh. elite, in de poortersmiddens en ook in de kloosters was, een malaise die onvermijdelijk moest leiden tot contestatie, inkeer en hervorming, zoals ook bepaalde toestanden de dag van vandaag, zullen leiden tot een kentering, tot een reactie, indien niet tot een scheuring.

De scheuring was in de XVe eeuw latent in talrijke kloosterorden en was de voorbode van de ongecontroleerde Beeldenstorm van de XVIe eeuw, toen “profiteurs” misbruik maakten van een toestand van onbehagen, vertwijfeling en contestatie, om de “Hervorming” vooruit te lopen en eeuwen kunst, cultuur, godsdienst en godsvrucht in een paar uren weg te vegen.

Misschien heeft men toen niet ingezien dat sommige misbruiken geleidelijk zouden ontaarden in een scherpe contestatie. Het klooster van de Franciscanen was bevoordeeld, ontving allerhande gunsten en voorrechten, hun kerk was mooi, kunstig en zeer rijkelijk versierd, de Broeders leefden niet alleen als volgelingen van Franciscus van Assisi, het was alom geweten dat zij eigendom in en buiten de stad bezaten en zulks moest uitdraaien op afgunst, jaloersheid, nijd en vijandschap.

De redding had van de Orde van het klooster zelf moeten komen: in de meeste middens hunkerde men naar een terugkeer tot de oorspronkelijke geest, tucht en bezieling van de stichter. Grijpen wij eens te meer naar het pompeuze proza van Adolphus Van Puymbrouck: “ ’s Menschenkrachten zijn niet immer even sterk en aanhoudend; en eenmaal dat men na veel moeite het toppunt des bergs bereikt te hebben begint te dolen op zijne snelle helling, dan is de stap haastig en niet zelden is er gevaar in de diepte neer te rollen... Helaas! Thans waren zij van hunne eerste vurigheid afgeweken”!

Zovele eufemismen om de lezer te laten verstaan dat de Broeders die in armoede, naar het voorbeeld van Franciscus hadden moeten leven, liefst dauw en broodkruiden aan de vogeltjes overlieten; zij vulden met genoeg en wellust hun maag met andere hapjes en lieten ’s avonds de klinkende goudstukken bijeen, afkomstig van aalmoezen, pachten en andere heerlijke bronnen van inkomsten. Onze Pater van Puymbrouck tracht er wel een mouw aan te passen en de schuld in de schoenen van de gelovigen te stoppen: “de eerste oorzaak was wel gelegen in de genegenheid die het volk tot de Minderbroeder had. Hunne giften waren te talrijk en te groot (sic.). De Satan wist er zijn voordeel uit te halen”, maar niemand zal zijn proza kunnen beamen. De reactie in de Orde zelf ontspoon zich in Spanje, vervolgens in Italië, doch in het Breugelland was men aanvankelijk niet warm te krijgen voor een hervorming die aan de riem trok.

Coleta, later Heilige Coleta geworden, verzette hemel en aarde om paters en nonnen tot betere gevoelens te brengen, doch deze heilige Dolle Mina kon enkel bij de vrouwen succes oogsten, d.w.z. de tucht herstellen, de ogen afwenden van de geneugten des aardse leven en de blik van de kloosterzusters ter hemel richten. De Minderbroeders bleven vrolijke en olijke Pallieters, meer bekommerd om een heerlijke tafel dan om de bespiegelingen van een paar idealisten van de Orde die zich in Spanje en elders de “Observanten” noemden.

Het Gentse klooster mocht op het einde van de XVe eeuw zijn geschiedenis niet neerpennen met offers, offervaardigheid, armoede of naastenliefde. Franciscus van Assisi was een ster ergens aan het firmament geworden, de tucht: een vage herinnering uit vroegere eeuwen, de geest van armoede een voorbijgestreefd begrip.

En op het ogenblik dat de Gentenaren zich afvroegen waarom die zgh. Minderbroeders, *fratres minores*, niet alleen hun kap over de haag wierpen, kwam ook hier de kentering, de heilzame reactie. De Gentse Franciscanen gingen, zoals men zegt, hun leven beteren, de geest van armoede niet meer van de preekstoel als een noodzakelijke deugd verkondigen maar zelf toepassen naar het voorbeeld van sommige Spaanse Minderbroeders die zich afzonderden in zgh. Recollectiehuizen en daarom Recolletten werden genoemd. Alles bij mekaar bleef het te Gent meer bij de actie van een kleine meerderheid: het is gemakkelijker vaarwel te zeggen aan de armoede dan aan de weelde. Zelfs na de tragische periode van de Beeldenstorm, dachten de Gentse Broeders meer aan de herstelling van hun klooster in zijn bloei en pracht van weleer dan aan het herstellen van tucht en Orderegel. Toen immers in 1593 de algemene Overste van de Orde een kapittel in Spanje bijeenriep en elke “provincie” verzocht drie kloosters aan te wijzen die *domus Recollectae* of Recollettenhuizen zouden worden. uitstralingskloosters op de weg naar een terugkeer tot Franciscus’ leer, stuurden de Gentse Broeders hun kat: “de Franciscanen van Gent, schrijft Van Puymbrouck, waren nog immer bezig met stoffelijke herstellingen en dachten misschien niet veel aan de geestelijke”.

Men mag het hen echter niet te veel ten kwade duiden: zij hadden in het laatste kwart van de XVIe eeuw een verschrikkelijke periode achter de rug, zij hadden tijdens de twee achtereenvolgende golven van de Beeldenstorm zwarte sneeuw gezien, de hel op aarde gekend, waren samen met de Predikheren de grootste slachtoffers geworden van de vernielingsroes en van de haat van de Iconoclasten en Calvinisten.

Het klooster van de Franciscanen was op een boogscheut van het oude Predikherenklooster gelegen en wellicht hebben de paters en broeders het gehuil en de kreten van woede van het opgehitste gepeupel kunnen horen wanneer de altaren werden verbrijzeld, de bibliotheek geplunderd, de kostbare handschriften in de Leie geworpen, de beelden van hun sokkels getrokken, het doksaal aan

stukken gegooid. Enkel hetgeen de kloosterlingen nog tijdig in veiligheid hadden kunnen brengen, schilderijen, kleine beelden en voorwerpen, zilverwerk, bleef gespaard doch toen de Geuzen twaalf jaar later als een zwerm het klooster andermaal binnenstormden, werd alles verbrijzeld en vernield. Het gebeurde op 22 mei 1578: “men sach ten Fremineuren, in de beuck van der kercke, bij den preeckstoel, een groot vier ligghen branden, het welcke ten minste ghecost hadde vijftich guldens, doordien dat het hout ende andere materialen niet anders en waeren als van schilderijen, ghesneden beelden, cruycen ende ander kerckcieraet, soo vande aultaeren als van den docksael, daer vele goede devote herten waeren over suchtende”.

Broeders werden aangehouden, gefolterd en een hunner bezweek na het ergste op de pijnbank te hebben verduurd. Drie anderen, van de afschuwelijkste misdaden beschuldigd, werden geselsd, op het schavot geplaatst en uit de stad verbannen. Enkele weken later werden andermaal twee Minderbroeders in hechtenis genomen en dezelfde dag, 28 juni, werden vier jonge Franciscanen op de Vrijdagmarkt levend verbrand!

In zijn werk “Het Gentsche Volksleven” dat in 1924 verscheen, heeft “Priester” Gabriël Celis, zoals hij zichzelf betitelde, het in zijn Heiligenkalender, op datum van 4 oktober, over Franciscus van Assisië, belijder, en schrijver, kan hierbij onmogelijk de Gentse discipelen van de volksgeliefde heilige over het hoofd zien: “De Minderbroeders, aldus Celis, zijn gekend onder verschillende namen; de Conventueelen, die in grote kloosters of Conventen leven; de Observantynen, die in de eenzaamheid verblijven; de Capucienen, die een kappe dragen. De Recolletten werden in 1500 door Joannes de Guadeloupe ingesteld”.

Hoe wilt U dat een gewone leek in deze terminologie wegwijs zou geraken! De enigen die er zich weinig om bekommerden en er zelfs korte metten mede maakten, waren de Gentse Iconoclasten die tot tweemaal toe, in 1566 en in 1578 alles klein sloegen dat in hun bereik lag en in het klooster aan het Recollettenplein het record van de vernieling, dat zij in het Predikherenklooster hadden gevestigd, trachtten neer te halen. Het is in de tweede golf van de Beeldenstorm dat omzeggens alle gewrochten van de Gentse school werden verwoest, zowel schilderijen als beeldhouwwerken en dat meteen voor het nageslacht de naam werd weggeveegd van zovele verdienstelijke kunstenaars. De Minderbroeders werden uit hun klooster verdreven, doolden in angst en paniek, op de Vlaamse wegen, zochten heil in kleine dorpen tot na de inname van de stad door de legers van Farnese en de vlucht van de laatste Calvinistische leiders.

Men heeft in de jongste jaren dikwijls gesproken van het zgn. Duitse wonder, na de totale nederlaag en vernieling. Welnu na 1584 kon men gewagen van een Vlaams wonder, althans in de kerken en kloosters. De Contrareformatie heeft in enkele jaren de sporen van de Beeldenstorm doen verdwijnen en de tempels Gods opnieuw opgefleurd, zij het dan helaas, in een geest die totaal verschillend was van deze van de Middeleeuwen: praalvertoon, artistieke orkestratie vervingen religiositeit en mystiek.

Hebben de Minderbroeders het aangevoeld, zij die de leer van de Poverello, van de goede, zachte, nederige Franciscus van Assisi moesten belijden? Hebben zij gereageerd tegen een wereldse aanpak van de godsdienst, tegen een overwinning op het Protestantisme die ontaarde in luxe, in een jacht op zilver, goud, edelstenen, marmeren altaren, reuzebeelden van heiligen, kostbare drapés en andere uiterlijke tekens en symbolen van rijkdom en macht?

Een eerste maal, begin van de XVIe eeuw, hadden, naar het voorbeeld van een kentering in Spanje en in Italië, sommige kloosters van de Franciscanen, ook te onzent, geöpteerd voor een grotere tucht en strengere zeden; diepe wortels had de beweging echter niet geschoten, zeker niet te Gent.

De Franciscanen van de Arteveldestad waren toen moeilijk warm te krijgen voor hervormingen, beperkingen en andere vormen van symbolisch aanspannen van de riem: zij genoten met volle teugen van het leven, ook in zijn aardse facetten en hadden het de dag van vandaag, met hun mentaliteit, niet prettig gevonden 's zondags de wagen op stal te moeten laten.

Na de Beeldenstorm hadden zij niet veel bijgeleerd: hun klooster en kerk werden vlug hersteld en het leven lachtte hen na jaren ontbering opnieuw gulhartig toe. Toonbeelden van deugd, nederigheid, armoede zijn de Gentse Franciscanen dan ook niet geweest en men heeft zelfs beweerd dat zij om hun ongebonden leven uit hun klooster werden verjaagd.

Ridder Diericx die de godsdienst in zijn hart niet droeg en elke morgen bij zijn ontbijt figuurlijk een kloosterling moest oppeuzelen, heeft zonder enige verwijzing naar historische bronnen, beweerd: "Ils revinrent après les troubles, mais ils menèrent dès lors une vie si dérèglée qu' on les chassa en 1600: époque où lon céda leur couvent aux Recollets". Prosper Claeys neemt, cum grano salis, de bewering van Diericx over, maar voegt er aan toe: "Les écrivains catholiques disent qu' en 1600 les Frères Mineurs adoptèrent la règle des Récollets, appartenant également à l' ordre de Saint-Francois", duidelijke zinspeling op Frans De Potter die Diericx eens te meer met zijn anticlericalisme wandelen zendt, zonder zelf vaste en betrouwbare gegevens te kunnen aanhalen.

Adolphus Van Puymbroek eindelijk, stelt iedereen in het ongelijk en schrijft dat het pas later was, nl. in 1618 dat de Franciscanen hun leven gingen beteren en de levenswijze van de Recolletten aannamen. "Frans De Potter, aldus schrijver, zegt dat de Recolletten in Gent kwamen ten jare 1600. 't Is een feil". Wij laten de historiograaf van het Gentse klooster dan maar liever even aan het woord: "Midderwijl begonnen de Minderbroeders van Gent te begrijpen hoe noodzakelijk het was het voorbeeld hunner Broeders der overige kloosters na te volgen. De toenmalige bisschop van Gent, Monseigneur Boonen, later aartsbisschop van Mechelen, zag met hartzeer de overgrote ruinen, die de geuzen in 't klooster en bij de Paters hadden veroorzaakt; hij wilde het ene en het andere herstellen. Door brieven had hi de Broeders aan de edelmoedigheid zijner diocesanen aanbevolen; thans schreef hij aan P.Andreas a Soto en aan Aartshertogin Isabella; en met de medewerking van het Gentse Magistraat,

gelukten de pogingen van den godvruchtigen Kerkvoogd ten volle. In het jaar 1618 werd er besloten de Recolletten in Gent te brengen”.

Dat is allemaal zeer voorzichtig, handig geschreven maar niet zeer overtuigend en wie nog een paar woorden Nederlands kent, zal er duidelijk uit hebben afgeleid dat er in het Gentse klooster wel een vuiltje aan de lucht was en dat er in 1600 of in 1618 eens grote kuis moest worden gehouden; hebben de Franciscanen, tot inkeer gekomen, op eigen initiatief, de strengere regel van de Recolletten aangenomen of trokken zij er misstijl van onder om vervangen te worden door roomverze idealistische Recolletten?

Het is moeilijk te achterhalen, doch alles laat veronderstellen dat de Fremineuren zachtjes of hardhandig de weg naar de uitgangspoort van 't klooster werden gewezen en dat degenen die bleven zich moesten schikken naar de tucht van de nieuwe generatie: “de Paters, aldus Van Puymbrouck, veranderden van levenswijze en van naam, al bleven zij ware Franciscanen. De inwoners van Gent noemden hen niet meer dan Recolletten”.

Andermaal bleek het dat nieuwe messen goed snijden. De verandering van discipline of de komst van een roomverze gemeenschap was een voltreffer en na enkele jaren was het aantal kloosterlingen die de strenge regel van Franciscus met woord en daad beoefenden, tot veertig geklommen: in 1659 kon het Provinciaal Kapittel in het Gentse klooster worden gehouden, hetgeen wijst op de bloei van de gemeenschap en op de stipte naleving van de regel van de Orde. De Gentse bevolking wist deze heilzame kentering naar waarde te schatten; zij houdt het opnieuw voor geestelijken die de leer van de goede en populaire heilige daadwerkelijk toepasten en wanneer door hen werd aangeklopt om een aalmoes, werd mild gegeven. Het volk heeft altijd veel gevoeld voor kloosterlingen die serafijns denken, ootmoedig leven, zieken en armen belangloos verzorgen, het goede woord gaan verkondigen in stad en dorp, in armoede leven maar er daarom hun goed humeur niet bij inschieten. De Gentse Recolletten waren in al die jaren echte apostelen Gods, nederige, vrolijke paters en broeders, ware discipelen van de Poverello en zij mochten zich in eenieders achting, eerbied en sympathie verheugen.

Men weet nooit hoe vreemd een dubbeltje rollen kan. Eens had men de Vlaamse Minderbroeders moeten aanzetten hun blikken te richten naar de tucht en de praktijken van hun Ordegenoten in Spanje en in Italië, thans was het in dat laatste land dat de discipline erg aan't verslappen ging, zo erg zelfs dat degenen die het nog goed meenden, beroep deden op Recoletten... uit Vlaanderen om er de tucht en de serafijnse regel te komen herstellen. De Vlaamse hervormers werden in het zonnige Italië niet beter ontvangen dan een voetbalploeg van bij ons die er vandaag de tiffosi de les zou komen lezen en het werd dan ook een flop; maar de roep naar het buitenland, zelfs naar verre landen, kon niet meer worden versmacht en zo zien wij op het einde van de XVIIe eeuw tal van Vlaamse

missionarissen het geloof en de geest van Franciscus ver over 's lands grenzen gaan verkondigen.

Het waren opnieuw gelukkige, hoopvolle, geestdriftige jaren die niet konden beletten dat een andere ramp op komst was, de inval van de Franse Republikeinen, die orden en klooster van het Gentse stadsplan zouden schrappen.

Van de meeste Gentse kloosters kan worden gezegd dat zij na de twee vernielingsgolven van de Beeldenstorm en nadat Farnese de stad had ingenomen en opnieuw in de schoot van de Spaanse Habsburgers had gebracht, ruim twee volle en lange eeuwen rust, vrede en de pais kenden hetgeen nog niet wou beduiden dat het te Gent, maar dan buiten de kloosterpanden, allemaal en alle dagen honing en zeem in de huiskamer van de Gentenaren regende: vreemde bezetting, pauperisme, hongersnood en noem maar op. De Gentse kloosters hadden het in die jaren minder hard te verduren, zaten er zelfs meestal warmpjes in en mochten telkens de storm boven of naast de kapeltoren heen laten waaien. Met de inval van de Franse Republikeinen werd het ineens bedenkelijk, zo erg zelfs dat vele kloostergemeenschappen de lawine niet mochten overleven terwijl de overige zich van gans hun bezit beroofd zagen worden en heil moesten zoeken in een roemloze vlucht.

Voor de Gentse Recolletten was de periode van rust en voorspoed wel een tikje korter: voor hen gingen de poppen vroeger aan het dansen. Aanvankelijk, d.i. in de eerste helft van de XVIIIe eeuw was het niet te erg geweest: de gewone kommer veroorzaakt door voorbijtrekkende of bezettende legers die levensmiddelen vroegen, kar en paard wilden stallen of de mooiste kamer opeisten voor een of andere kapitein. Van Puymbrouck schrijft het met wat bombast "Noodzakelijk weer-galmden de oorlogstrompet en de krijgsgeruchten tot in de stille en eenzame kloosterpanden."

De paters verzorgden liefst gewonde soldaten en eisten het leeuwendeel op, daar de toenmalige geneesheren nogal onbeholpen waren: "ten jare 1745 ontvingen van den bisschop van Gent zes Recolletten alle geestelijke macht om de zieke soldaten in de hospitalen te gaan bijstaan en hun de weg naar de hemel te vergemakkelijken."!

Inmiddels werkten de paters die de soldaten van allerhande nationaliteit de weg naar de hemel niet moesten wijzen, aan de verdere uitbouw van het klooster dat stilaan, na zoveel eeuwen, zijn voltooiing in het vizier kreeg. De laatste steen werd gelegd op het ogenblik dat keizerin Maria-Theresia haar laatste snik aan het geven was, hetgeen meteen wilde betekenen dat onze Minderbroeders wat meer dan vijf eeuwen nodig hadden om een somptueus klooster op te trekken dat bijna onmiddellijk na zijn voltooiing zou worden vernield.

Het was een indrukwekkend ensemble, wat groter dan het huidige Gerechtshof, tuin en omliggende straten inclus, buiten sober van lijn, binnen rijkelijk versierd. Iconografische documenten wijzen op de evenwichtige bouw terwijl een ander, geschreven document ons een volledige beschrijving biedt van het

klooster een eeuw voor de afwerking, nl. in 1671.

Een van de religieuze studenten die in dat jaar theologie in het Gentse Franciskanenklooster kwam studeren, heeft vermoedelijk zijn vrije uurtjes doorgebracht in een nauwkeurige observatie van al hetgeen er aldaar te zien was en heeft het allemaal zorgvuldig genoteerd in een bewaard gebleven rapport. Hij heeft het in zijn beschrijving o.a. over de lekebroeder Jan Boeksent, vermaard beeldhouwer, met Pedro de Gante een der kopstukken van het voormalig Recollettenklooster.

Met Maria-Theresia hadden de Gentse Recolletten, zoals ten andere alle kloosters uit het land gelukkige jaren gekend. Met haar zoon Jozef II, een man met oogglappen, die het allemaal theoretisch en pseudo-filosofisch wou oplossen, werd het minder prettig.

De keizer-koster, zoals men hem pleegt te noemen, dacht dat hij alles moest veranderen, hervormen of afschaffen: de contemplatieve orden, de kermissen, de seminaries, de Raad van Brabant enz., enz., hetgeen hem de antipathie van een groot deel van de bevolking en de blinde haat van de kloosters op de hals joeg.

De Recolletten droegen hem allerminst in het hart: de keizer kwam roet in het eten gooien, schafte tal van gemeenschappen af die onder de hoede indien niet de voorgedij stonden van de Recolletten, legde hen allerhande bepalingen op bij de verkiezingen van hun oversten, schafte processies en plechtigheden af, aan dewelke het Gentse klooster een vette kluif had.

Dat was o.a. en vooral het geval met de feestdag van O.L.V. ter Engelen, beter gekend alhier en ook elders als Portiuncula.

Het feest werd gevierd op 2 augustus: “voor de inwoners van Gent, aldus Van Puymbrouck, was het een dag van menige verdiensten, een dag van vreugde voor de zielen des vagevuur, die door de aflaat van Portiuncula uit de smarten verlost werden; voor de zondaren, die uit het slijk hunner zonden waren opgestaan; voor de deugdzamen die een stap verder gedaan hadden in de liefde Gods”...

Om in het geval niet mis te lopen, hebben wij Celis en zijn “Gentsche volksleven”, op datum 2 augustus, geraadpleegd. “Heden, schrijft hij, verdient men den aflaat, gezeid van Portuncula (toties quoties). Men bezoekt de kerken waar de aflaat te verdienen is. Om die volle aflaten, toepasselijke aan de Zielen van het Vagevuur, te winnen, moet men gebiecht en gecommuniceerd hebben, de kerk bezoeken en er bidden volgens de inzichten van den Paus. Het was in eene kleine kapel waar de H. Franciscus van Assisi van kindsbeen af ging bidden en die hij eigenhandig had hersteld, dat hem de gunst van dien aflaat, geschonken werd.”

Nu kan, naar het heet, deze aflaat ook in de parochiekerken worden bekomen, doch op het einde van de XVIIIe eeuw, had men in Gent priesters te kort, broodjes te kort om de 100.000 brave mensen (het dubbel van de bevolking van de stad) die allen dachten een of meerdere familieleden in een te goed verwarmd

vagevuur te tellen op te vangen, en van geestelijk en materieel voedsel te voorzien in en om het klooster van de Recolletten. De paters predikten tot zij er hun stem bij verloren. “Zelfs zag men lieden, aldus Frans De Potter, met eenen boot op op de Schelde, langs den reftermuur aanleggen om van daar door de openstaande vensters het woord des predikants te kunnen vernemen, terwijl vele andere, die geene van de gemelde zalen konden bereiken, in de panden en andere bijgelegen vertrekken bleven om iets van het sermoen te kunnen meedragen”! De menigte keerde 's avonds dolgelukkig huiswaarts, er stellig van overtuigd dat alle afgestorven familieleden als luchtballons ten hemel waren gevlogen en daar ook wel een aardig woordje zouden zeggen voor degenen die nog op aarde ronddoelden. De Gentse handelaars waren in hun nopjes met de gedane zaakjes en de Recolletten waren dubbel gelukkig om het religieus en financieel succes. En ja, daar kwam Jozef II een streep door deze jaarlijkse rekening en door nog vele andere rekeningen, tradities en rechten trekken. Hij had het zelfs speciaal gemunt op de Gentse Minderbroeders die niet geaarzeld hadden hevig en heftig te protesteren telkens de keizer aan hun rechten, voorrechten of voordelen tornde. Van Puymbrouck die gemakkelijk in het vel kruipt van zijn voorgangers is niet mals voor Jozef II: “den 20 Februari 1791 stierf hij en droeg met zich in het graf, niet meer de vreugdezangen van zijn blijde intrede in België, maar de vervloekingen van zijn Nederlandsche onderdanen”.

Is het niet uit deze haatgevoelens die de Gentse Recolletten hem toedroegen dat ridder Diericx in zijn *Mémoires*, de legende van de wat te strijdlustige paters heeft gehaald? Hij houdt zoveel van de Recolletten als deze laatsten van Jozef II. D.w.z. dat al hetgeen hij van en over hen schrijft – en het is bitter weinig maar zeer snedig – cum grano salis moet worden aanvaard; “les Récollets, autre espèce de Cordeliers, appartenoient à un ordre religieux qui formoit pour ainsi dire une fraction dans les règles de S. François. Ils disaient, certaines messe appelées en flamand keer-messen, par la vertu desquelles on retrouvoit les effets perdus ou égarés; ils recitoient aussi certaines prières très efficaces pour les femmes difficiles à concevoir et on les nommoit vulgairement les frères de l’amour (de minnebroeders). Ce fut de leurs caves et de leur tour qu’ils canardèrent les troupes de leur souverain en 1789; mais admirons les décrets de la divine sagesse; leur couvent n’est plus: il n’en reste plus pierre sur pierre”. Dat de Minderbroeders in de Brabantse Omwenteling kordaat partij kozen voor de opstandelingen, dat zij daadwerkelijk deelnamen aan de actie van sluipers en pamfletten, staat vast, maar dat zij naar de wapens grepen en de Oostenrijkers van dak en keldergat beschoten is door geen enkele bron gestaafd en blijkbaar een verzinzel van de historicus Diericx die hier eens te meer de geschiedenis met zijn eigen politieke overtuigingen of illusies kleurt.

Met de Brabantse Omwenteling werd in onze nationale geschiedenis een nieuw en bewogen hoofdstuk aangesneden dat pas een veertigtal jaren later, na de Omwenteling van 1830 zou worden afgesloten. Mensen die toen leefden hebben

alle kleuren van de politieke regenboog gezien, alle mogelijke en onmogelijke regimes, bezettingen gekend, Oostenrijkse, Franse, Hollandse, Russische en Pruisische soldaten zien defileren en paraderen, Republikeinse generaals, consuls, koningen, keizers van alle slag hun wil zien opdringen. België werd naargelang van het goed of slecht humeur van de Europese Groten ingepalmd of toegedeeld zonder dat het volk ook maar eens met de lepel in de pap mocht roeren.

Collaborateurs die met alle regimes meewipten – het kon toen nog – vonden er hun gading in; de grote massa werd het slachtoffer van dit bestendig politiek kaatsspel dat zeer slecht werd ingezet met de inval van de Franse Republikeinse legers en het invoeren alhier van een waar terreurregime. De adel, de afgeschafte corporaties en de geestelijken moesten het speciaal ontgelden. Onze Gentse Recolletten zouden aan geweld, uitdrijving en plundering niet ontkomen: de Republikeinen hadden het immers, in het spoor van de iconoclasten uit de XVIIe eeuw, bijzonder gemunt op de “biddende” orden.

Na de slag van Jemappes op 6 november 1792 had de overwinnaar, generaal Dumouriez, ons land voor het grijpen.

Aanvankelijk hadden sommige mensen zich verheugd om de nederlaag van de Oostenrijkers die hier geenszins in geur van heiligheid waren, en hadden vertrouwen gesteld in de legers van de jonge Republiek die onder het motto Vrijheid, Gelijkheid, Broederlijkheid, de verdrukte volkeren zgd. kwamen bevrijden. Dra werd ondervonden dat de werkelijkheid gans verschillend was van slogans en beloften, en dat het land in de greep lag van een niets ontziende bezetter.

Tijdens deze eerste bezetting bleef het voor de Recolletten bij tergingen, opeisingen, huisvesten van soldaten, bedreigingen en dies meer. De religieuzen konden in eigen klooster geen stap verzetten, geen woord uitspreken, geen brief schrijven zonder de bestendige aanwezigheid in kerk, refter, bibliotheek of werkkamer, van een of andere Sans-Culotte of bespieder, die bij het eerste zgd. verdacht gebaar zijn wapen naar de pater of broeder richtte.

Een ooggetuige schreef later: “Hun voornemen was al de kloosterlingen gevangen te nemen, hun den eed van getrouwheid aan de Republiek te doen afleggen, en al die zouden weigeren, terstond te onthoofden.” Het is zeker wat overdreven, want op dat ogenblik hadden de Fransen er geen enkel belang bij zich de haat van de bevolking op de hals te jagen, integendeel: zij wilden de schijn verwekken bevrijders te zijn en te mogen rekenen op de welwillende medewerking van het volk. Het onthoofden van een aantal geestelijken had hun propaganda zeker niet gediend. Wel werden de soldaten brutaler naarmate de militaire toestand van de bezetter hachelijker werd. De Fransen hadden de Oostenrijkers te Jemappes verslagen. Op 18 maart 1793 namen deze laatsten weerwraak in de slag van Neerwinden en de Fransen moesten de Oostenrijkse Nederlanden ontruimen met dezelfde snelheid als wanneer ze, enkele maanden voordien, het land mochten inpalmen.

Klokken luidden nooit op Goede Vrijdag, zij zijn naar Rome om Paaseieren voor de brave kinderen. In 1793 stelden zij hun vlucht maar liefst uit want Dumouriez en zijn troepen verlieten die dag ijlings de Gentse stede en de klokken die sedert maanden het zwijgen was opgelegd geworden, gingen, ofschoon het een rouwdag was voor de Kerk, zo gezwind en vrolijk aan't luiden dat de vluchtende Fransen het op mijlen afstand van Gent moeten gehoord hebben.

Het spelletje van poets wederom poets ging verder. Onze gewesten hadden nauwelijks de tijd op adem te komen en de kleuters hadden pas een Engels van een Oostenrijks of Hollands uniform leren onderscheiden, toen de Fransen opnieuw dringend en dreigend kwamen aanrukken. Op 26 juni 1794 sneden zij onder leiding van Jourdan, bij Fleurus de Verbondenen een broek uit hetzelfde laken en de Oostenrijkse Nederlanden, zonder enige natuurlijke, kunstmatige of militaire verdedigingslinie, vielen als een rijpe vrucht in de rode korf van de Republikeinen die inmiddels hun koning, Lodewijk XVI en diens echtgenote, naar de guillotine hadden gestuurd, een geweldig leger op de been hadden gebracht, en door de onlangs behaalde successen in de zekerheid of in de waan verkeerden dat gans Europa dra voor hen zou neerknielen, keizers, koningen en prinsen op kop!

M.a.w. zij waren zo zeker van hun stuk, van hun definitieve overwinning, zowat als de Duitsers die in 1940 van het duizendjarig Reich spraken, dat zij ditmaal als bezetters, hun propagandaliteratuur op zak hielden en maar onmiddellijk begonnen met de grote kuis in de middens die hen het meest hatelijk voorkwamen, deze nl. van de kloostergemeenschappen.

Op 4 juli, tien dagen na de slag bij Fleurus, deden de Republikeinse soldaten hun intrede te Gent. Geen volk op het voetpad om ze toe te juichen, want eenieder vreest het ergste. Men weet ook welke wetten in Frankrijk werden gestemd; het staat vast dat België zal worden aangehecht bij Frankrijk, deel zal uitmaken van het Frans grondgebied en dat de Franse wetten automatisch in België van kracht zullen worden, o.a. de wet van 15 december 1792 op de afschaffing van de kloosters. Aanvankelijk blijft deze wet in de lade; de bezetters hebben met financiële problemen af te rekenen, hun soldaten zijn slecht betaald, er moet dus dringend geld worden gevonden, miljoenen om de put te vullen. Met de grootste willekeur worden belastingen geheven: de Sint-Pietersabdij en de abdij van Baudelo zullen elk 1 miljoen moeten betalen, de overige kloosters en zelfs gewone burgers moeten zoveel neertellen dat zij niet anders kunnen dan hun gouden en zilveren voorwerpen te verkopen om tijdig hun verplichting na te komen, in de hoop aldus aan het erger kwaad te ontkomen.

Wanneer het geld binnen was, begon de bezetter met het wegnemen van de klokken uit de kerken, om er kanonnen mee te laten gieten; wanneer er geen klokken meer in de torens hingen, kwamen zij de schilderijen van de altaren, in de kloosterpanden, in de refters nemen en lieten ze naar Frankrijk overbrengen

waar zij de verzamelingen van de nationale en stedelijke musea moesten aanvullen en verrijken.

De Recollettenkerk bezat een van de mooiste schilderijen van Rubens, een van de schoonste doeken van de meester in België: “de Zaligmaker gereed om de bliksem naar de wereld te slingeren – de H. Maagd houdt de arm van haar Zoon tegen terwijl de H. Franciscus de werelddol met zijn mantel bedekt”.

De Fransen lieten het van het hoogaltaar wegnemen en naar Frankrijk met andere gestolen kunstwerken overbrengen. In 1815 na de Restauratie, stemde Lodewijk XVIII erin toe een aantal door de Sans-Culottes ontvreemde werken terug te geven. Aldus kwam ook het vermaarde schilderij van Rubens over de grens, echter niet richting Gent. Het Recollettenklooster bestond niet meer en het doek verhuisde naar het Museum van... Brussel. Een ander werk van Rubens eveneens afkomstig van de Recollettenkerk, bleef stevig aan de cimaise van het Museum van Rijsel, terwijl het derde doek dat de kerk van de Vlaamse meester bezat, “de H. Franciscus die de littekens ontvangt”, uiteindelijk in het Gentse Museum terecht kwam.

Toen de bezetters moegeplunderd waren en zij de administratieve en politieke infrastructuur van het land stevig in handen dachten te hebben, gingen zij tot de volgende fase van hun programma over: de brutale afschaffing van de kloosters. Het sluiten van het Recollettenklooster te Gent was voor de Republikeinen een test om na te gaan hoe het volk zou reageren op soortgelijke maatregelen. Het volk was echter genuilband, het kon zijn stem niet eens laten horen, het moest zwijgen en uit dat stilzwijgen hebben de bezetters, naar eeuwenoude traditie, afgeleid dat niemand tegen de genomen maatregelen protesteerde, m.a.w. dat iedereen ze goedkeurde!

Op 10 december 1796 drongen de zgh. commissarissen het klooster en de kerk binnen tijdens de goddelijke dienst, verdreven de gelovigen uit de kerk, waarna de kloosterlingen – 32 paters en 16 broeders – in eigen pand werden opgesloten of geconsigneerd.

Veertien dagen later, op 30 december werden zij samengebracht als vee, in de eeuwenoude refter, om er te vernemen dat zij luidens de principes van Vrijheid, Gelijkheid en Broederlijkheid, als klooster werden afgeschaft, en dat de geestelijken nog dezelfde avond het klooster zouden moeten verlaten. De afgevaardigden van de Municipaliteit die het uitdrijvingsbevel kwamen voorlezen voegden er minachtend aan toe dat elkeen 200 Franse pond met enkele Bons voor zijn onderhoud zou ontvangen.

Niet een Recollet wou deze Judaspenning aanvaarden. Zij protesteerden allen luid doch het mocht natuurlijk niet baten. Nog dezelfde avond, terwijl men het klooster leegplunderde, stonden zij in de smeltende sneeuw, doodarm en doodtriestig, op straat.

De verjaring is een van de gezonde, indien niet onmisbare instellingen van ons Recht: dertig jaar bezit wordt in menig domein, als b.v. eigendomsverkrijging, als een maximum beschouwd. Wat dan gezegd van het recht van een klooster dat sedert meer dan zes eeuwen zijn wortels heel diep heeft geschoten en zijn levensideaal hemelshoog heeft verheven op een plekje grond midden in een stad als Gent en er langzaam maar zeker vergroeid is geraakt met de traditieseden, kwaliteiten en gebreken van een vaak koppige en wispelturige bevolking?

Kan men na zoveel eeuwen nog eisen dat om een of andere bokkesprong in de geschiedenis, de bewoners van een dergelijk klooster, erfgenamen en voortzetters van hen die in de Middeleeuwen ons volk onderwijs en cultuur hadden gebracht, plots zouden worden gedwongen hun matten op te rollen en elders hun tenten te gaan opslaan?

Onze Gentse Recolletten hadden sedert de regering van Johanna van Constantinopel, over de tijden van Artevelde, Keizer Karel, Hembyse, de Franse Lodewijk's en Maria-Theresia heen, het wel en het wee gedeeld van het Gentse volk, gezwoegd, gejubeld, gestreden met ontelbare generaties die eenzelfde geloofs- en vrijheidsideaal hadden gediend;

De haat en de onwetendheid van een vreemde ambtenaar die de lakens uitdeelde op het stadhuis hadden op 30 december 1796 voor gevolg dat de 48 geestelijken van het Recollettenklooster werden verjaagd, amper een viertal uurtjes tijd kregen om hun schamel persoonlijke bezit bijeen te garen en kerk, klooster en cel te ontruimen. Sedert 10 december zaten zij gevangen in hun eigen kloosterpand; zij wisten dat men hen andermaal het leven zuur zou maken doch hadden zich in elk geval aan het ergste, de uitdrijving, niet verwacht. Als boeven werden zij omringd van soldaten, op straat gezet. Sommigen doolden de ganse nacht in koude en sneeuw, andere gingen bij vrienden of kennissen aanbellen, de meesten zochten heil en onderkomen in of buiten de stad, bij familieleden.

Het was toen gevaarlijk onderdak te verlenen aan uitgedreven priesters: burgers die het aandurfd en werden op hun beurt vervolgd en aangehouden. Enkel de priesters die de eed van trouw aan de republikeinse principes en instellingen aflegden mochten vrij rondlopen, doch zij waren een kleine minderheid. De meeste geestelijken weigerden kordaat de hatelijke eed af te leggen en moesten vanaf dat ogenblik onderduiken. Honderden werden in de volgende maanden en jaren aangehouden, opgesloten in het Rasphuis, gedeporteerd naar Frankrijk of verre eilanden: hun schuilplaats was ontdekt geworden of zij werden verklikt of in hechtenis genomen toen zij zich in 't geheim naar een zieke, een stervende begaven of nog, in een schuur de H. Mis opdroegen.

Hun onderduiken viel samen met de Conscriptie die duizende jonge mannen naar een veilige schuilplaats deed zoeken, maar nergens was er nog veiligheid; overal werden speciale opsporingsbrigades ingezet, heerste een klimaat van verklikking en terreur. "Sommigen der uitjaagde Recolletten", schrijft Van Puymbrouck, "bleven in hunne schuilplaats verborgen, maanden, jaren tot als de goddelooze Fransche Republiek met de goedkeuring aller weldenkende

burgers verging, Midderwijl doolden de anderen in wereldsche kleederen van huis tot huis, van stad tot stad, maar immer voort; en niettegenstaande al hunne voorzorgen om niet ontdekt te worden vielen er velen hunner in de handen der zedeloze en onmenselijke republikeinen.”

Nauwelijks in ballingschap moesten de Recolletten alle hoop op en verdere illusies voor een betere toekomst laten varen: al hetgeen zich in kerk en klooster bevond werd immers aangeslagen en openbaar verkocht. Op 8 maart 1797 kocht Verlinden-Cannoot, die in de Zonnestraat woonde, de kerkmeubelen, biechtstoelen, het orgel, de predikstoel enz. op met het inzicht ze met een belangrijke winst terug te verkopen aan de uitgedreven, kloosterlingen doch toen deze laatsten, althans degenen die hij mocht contacteren, zijn voorstel van de hand wezen, bracht hij de voorwerpen in openbare veiling op 24 mei.

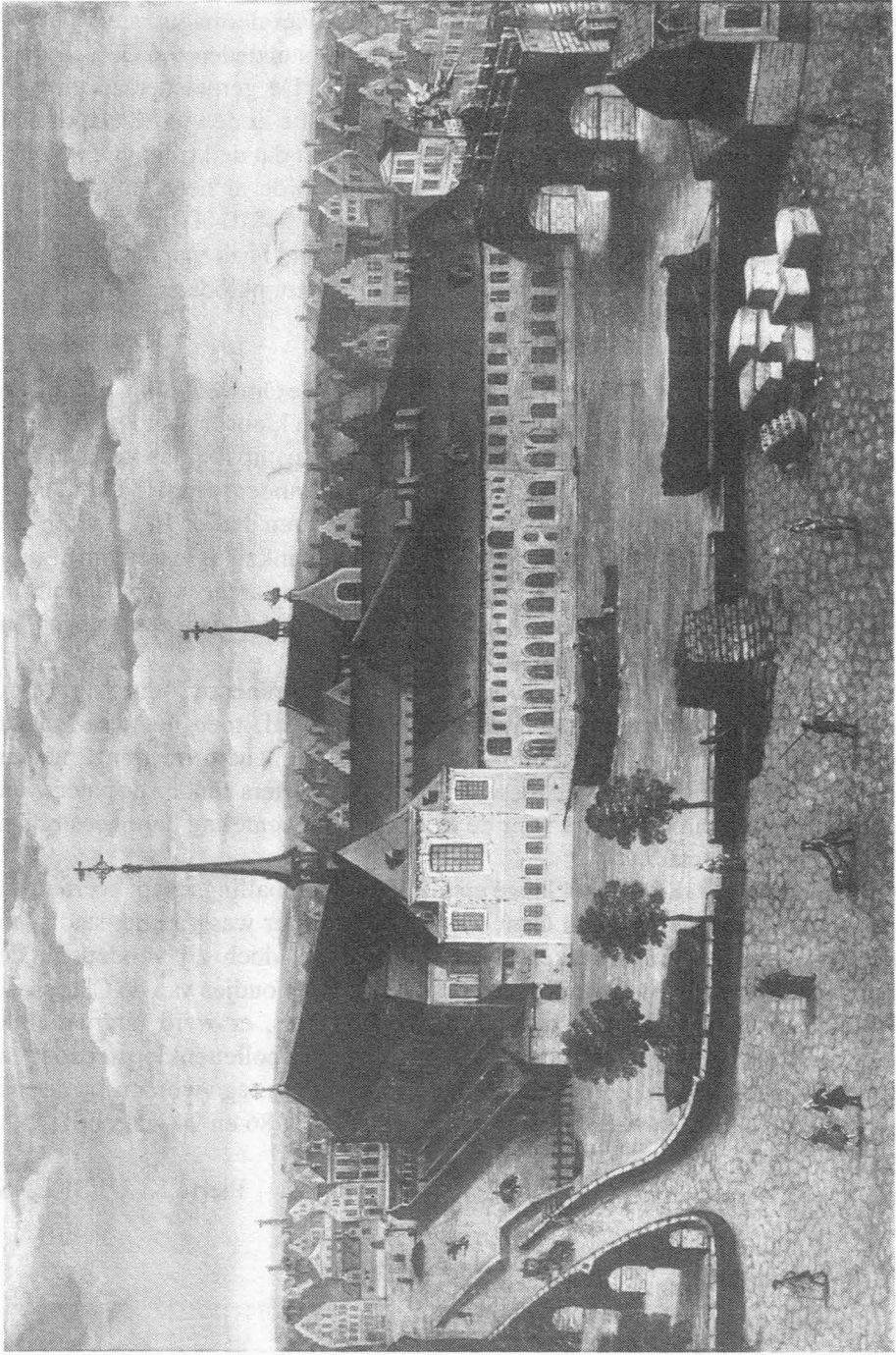
Ook de klokken werden uit de toren gehaald en verkocht, terwijl de mooiste werken, o.a. de schilderijen van Rubens, naar Frankrijk werden overgebracht. Dezelfde Verlinden-Cannoot kocht, met een paar trawanten, de kerk en het klooster op om ze af te breken tegen een som van 193.000 pond betaalbaar in assignaten, een papieren munt elders waardeloos maar alhier door de bezetter opgedrongen. Blijkbaar gold het hier enkel de verkoop van de gebouwen en niet van de grond, want in september 1797 verschijnt in de Gazette van Gend een aankondiging betreffende het te koop aanbieden van gans het plein waar vroeger het klooster en de kerk rezen.

Op 16 september gaf men de eerste hamerslag in het klooster zelf, op 7 juni 1798 werd ook een aanvang genomen met het slopen van de kerk. Nog dezelfde maand werden de afbraakmaterialen geveild, zodat nu niets meer overbleef van het Recollettenklooster dat gedurende zoveel eeuwen, op de grens van de oude stad en van het grondgebied van de Sint-Pietersabdij een centrum van godsdienst, wetenschappen en sociaal dienstbetoon was geweest.

De Gentse Municipaliteit had, toen de geestelijken gevangen gehouden werden in hun klooster maar nog niet uitgedreven waren, reeds beslist dat na de afbraak de vrijgekomen ruimte een openbaar plein zou worden met o.a. een aanlegplaats voor schepen. Kaden werden inderdaad door de stad gebouwd, doch het middenplein bleef eigendom van de Staat.

Na de val van Napoleon en de vereniging van Noord en Zuid onder de scepter van Willem I, verkocht de Staat op 29 november 1825 het voormalig Recollettenplein aan de stad Gent voor een slordige 40.000 gulden. De stadskas eens te meer leeg gelopen zijnde, bleven mogelijke en onmogelijke plannen voorlopig in de doofpot, zodat het plein voor duizend en één niet-officiële en tijdelijke manifestaties werd gebruikt. Men vestigde er de aardappelmarkt, een hooi- en stromarkt, en elk jaar kwamen de foorreizigers er tijdens de Bijlokefoor hun kramen opstellen.

Toen in 1832 drie Beroepshoven werden gecreëerd, w.o. een te Gent, bracht

Het Recollettenklooster met rechts het Kuipgat.

men aanvankelijk voorzitters, raadsleden, griffiers en gerechtszalen onder in het stadhuis, hetgeen niet in de smaak mocht vallen van de magistraten die, bij monde van hun Eerste Voorzitter, Massez, het voorstel deden een Gerechtshof op te trekken op het voormalig Recollettenplein. De gemeenteraad ging in zitting van 21 januari 1835 in op dat voorstel, gelaste Lodewijk Roelandt met het opmaken van de plannen uitdrukkelijk bepalend dat de kosten 820.000 fr. niet zouden mogen overschrijden. Roelandt beloofde al hetgeen men hem gevraagd had, maar de eindrekening steeg niettemin van 820.000 naar 2.120.061 fr.! Op 19 oktober 1846 nam het Beroepshof officieel bezit van het afgewerkt Gerechtshof op de plaats van het voormalig Recollettenklooster.

Inmiddels, meer bepaaldelijk in 1830, na de geslaagde Omwenteling, hadden de overlevenden van de Recolletten die in 1796 uit hun klooster werden gejaagd, opnieuw hun ordekleed aangetrokken en waren zij uit de clandestiniteit te voorschijn getreden, eerst te Tielt, daarna te Sint-Truiden, eindelijk te Gent. Er waren kloosterorden die er nog erger aan toe waren dan de Recolletten, de Urbanisten van de Oude Houtlei bv. die weliswaar, dankzij een stroman, na hun uitdrijving hun klooster terug hadden kunnen kopen, maar die in al die jaren van ballingschap het aantal kloosterzusters schromelijk hadden zien dalen: zij waren nog juist geteld met twee in 1840.

“Geen wonder”, schrijft de historiograaf van de Fremineuren “dat Z.H. Mgr. Delebecque in 1840 terstond zijne toestemming gaf, toen de twee laatste overlevende en stokoude Clarissen-Urbanisten van Gent hem vroegen te mogen in haar klooster de Recolletten roepen. De kloosterzusters kenden de paters van oudsher; deze waren immers voor de Fransche Omwenteling hare geestelijke bestierders geweest”.

Op 30 november 1840, na 44 lange en pijnlijke jaren ballingschap, keerden de Recolletten naar hun geliefd Gent terug: hun klooster was van het stadsplan geschrapt, al hun kunstwerken waren verdwenen, doch zij vonden bij de Urbanisten, een nieuw en veilig onderdak bij de twee oudjes van de Clarissen. Unicum in de annalen van de toenmalige kloosters, er werd uitdrukkelijk gedongen dat de twee zusters hun leven lang in het Recollettenklooster zouden mogen blijven wonen! Er moet er ten andere aan toegevoegd worden dat de ene in 1844, de oudste in 1852 overleden, respectievelijk 86 en 94 jaar oud!

Pierre KLUYSKENS